

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто різні підходи до визначення особистісного потенціалу людини. Класифіковано види особистісного потенціалу майбутнього вчителя. Виділено фази процесу розвитку особистісного потенціалу. Виявлено організаційно-педагогічні основи підвищення особистісного потенціалу майбутнього вчителя, які сприяють успішному вихованню активної, творчої, самостійної особистості.

Ключові слова: потенціал, аксіологічний потенціал, педагогічний потенціал, особистісний потенціал.

Проблема особистісного потенціалу майбутнього вчителя та його видів має глибоке історичне минуле. Становлення й розвиток особистості – це спрямовані процеси, які мають свої просторові й часові характеристики, джерела та рушійні сили.¹

Мета статті – проаналізувати сутність та види особистісного потенціалу майбутнього вчителя.

Звернення до філософських праць різних років і напрямів засвідчує, що основним джерелом особистісного розвитку є внутрішні потенціали конкретного індивіда, а його головним механізмом – перехід потенційного в актуальне. Тому можна стверджувати, що основні тенденції становлення особистості значною мірою визначаються внутрішнім ресурсом, резервом, потенціалом, який є в неї на конкретний момент, що являє собою своєрідну єдність кількісних і якісних можливостей конкретного індивіда.

Починаючи із філософії Арістотеля, саме категорії акту й потенції є її центральними поняттями. При цьому філософ розумів акт як дійсність, а потенцію – як можливість. Відповідно, й буття людини Арістотель поділяв на актуальне (дійсне) та потенційне (можливе). Отже, принцип розвитку обґрунтовується за допомогою категорій акту й потенції та їх співвідношення одна з одною, а сам розвиток розуміється як перехід потенціального в актуальне [1, с. 42].

І. Кант протиставляє одна одній такі категорії модальності, як можливість і дійсність. Він вважає, що можливість відображає формальні умови досвіду, а дійсність відповідає матеріальним умовам [4, с. 56].

Цікаво Г. Гегель обґрунтовує тісний взаємозв'язок між можливістю та дійсністю, визначаючи їх сукупність як конкретну єдність зовнішнього й внутрішнього, сутності та явища [2, с. 432].

Згідно із вищезазначеним робимо висновок, що саме умови (сприятливі чи ні) є тим відправним пунктом, який забезпечує (чи не забезпечує) перехід потенційного в актуальне.

Розглядаючи досліджувану проблему з точки зору психологічної науки, зазначимо, що різні аспекти вивчення особистісного потенціалу є дуже актуальними, причому досліджується як сама проблема розуміння внутрішнього потен-

ціалу особистості та його структури, так і його процесуальні характеристики, а також ті результати, які спричиняє психологічно орієнтований розвиток (сприяння розвитку) внутрішнього потенціалу особистості.

Так, К. Роджерс, один із засновників так званої гуманістичної психології, переконаний, що кожна дитина має величезний нерозкритий потенціал творчих можливостей. Через це основне призначення педагога він вбачає в тому, щоб сприяти справжньому засвоєнню нового, допомогти дитині "...реалізувати потенціал своїх індивідуальних можливостей" [8, с. 167].

Н. Лейтес розуміє потенціал людини як певні психічні передумови, які "...не можуть бути реалізовані в конкретний період часу через свою недостатню розвинутість" [6, с. 174].

Л. Столяренко, С. Самигін визначають структуру особистісного потенціалу виходячи з видової будови людської діяльності, виділяючи на цій основі п'ять основних внутрішньоособистісних потенціалів, а саме пізнавальний, ціннісний, творчий, комунікативний та художній [10, с. 348].

Гносеологічний (пізнавальний) потенціал визначається, згідно з точкою зору названих дослідників, обсягом та якістю інформації, яку має особистість. Ця інформація складається зі знань про зовнішній світ (природний і соціальний) та самопізнання. Тому цей потенціал "...містить психологічні якості, з якими пов'язана пізнавальна діяльність людини". Отже, вчені роблять акцент на кількісному та якісному аспектах зміни показників можливості інобуття (потенції).

Разом з тим ми з'ясували, що і в межах цих великих груп потенціалів, котрі утворюють єдиний особистісний потенціал, до яких належить і креативний резерв індивіда, на думку низки психологів, можливе подальше "подрібнення", більш детальне структурування.

На нашу думку, доцільним буде такий шлях, коли педагог, надаючи тому, хто навчається, допомогу й підтримку в розвитку свого потенціалу в ранні та молоді роки, разом із тим озброює особистість, що розвивається, знанням та практичним умінням самостійного й усвідомленого поповнення власних потенціалів у подальшому житті. Без такої допомоги потенціали особистості, досягнувши максимуму свого розвитку, невідворотно почнуть поступово зменшуватися.

Через це цінним для нашого дослідження є твердження С. Смирнова про те, що людині перманентно властивий стан готовності до сприйняття тих чи інших подій. Відповідно, зовнішня стимуляція органів чуття – це не поштовх до початку побудови образу, а засіб для перевірки, підтвердження й корекції так званих перцептивних гіпотез, які, за С. Смирновим, "будуються суб'єктом безперервно як засіб вичерпування інформації із навколишнього світу". Тому "саме пізнавальний рух суб'єкта назустріч світові у формі висування й перевірки гіпотез, сформульованих "мовою" почуттєвих вражень, є початковою ланкою побудови образу" [9, с. 214].

Отже, згідно із цією діяльнісною парадигмою, процес психічного відображення ініціює сам суб'єкт. Цим підкреслюється його активність і самостійність у пізнавальній взаємодії із навколишнім світом, а отже, і в поповненні ним власного особистісного потенціалу в особистісному саморозвиткові в цілому.

Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що ключовими аспектами розуміння у сучасній психології процесу розвитку потенціалу є те, що він базується на основних психічних процесах; визначається обсягом і якістю інформації,

яку має особистість на конкретний момент; містить психологічні якості, з якими пов'язана пізнавальна діяльність людини; розвивається більш продуктивно, якщо актуалізується з ініціативи самого суб'єкта, забезпечуючи цим взаємозв'язок між внутрішніми процесами та їх проявом ззовні.

Дослідження проблеми особистісного потенціалу в педагогіці має глибокі коріння. Разом із тим є значуща стосовно нашого дослідження сучасна тенденція у вивченні цього питання, і з огляду на неї слід звернути увагу й на те, що поряд із подальшим вивченням особистісного потенціалу в цілому сьогодні все частіше мова йде про його окремі складники (види). Серед них є емоційно-вольовий, інтелектуальний, аксіологічний, творчий, креативний та інші потенціали, які у своїй сукупності й утворюють багатство та забезпечують неповторність і унікальність сукупного особистісного потенціалу окремої особистості.

Наприклад, Г. Левашова досліджує окремі аспекти розвитку аксіологічного потенціалу студентів педагогічного коледжу. Аксіологічний потенціал особистості майбутнього педагога автор характеризує як складне динамічне особистісне новоутворення, яке синтезує в собі сукупність стійких орієнтацій на базові цінності фаху педагога, ціннісних ставлень особистості до себе на реалізацію ставлення до майбутньої педагогічної діяльності [5, с. 7].

Цікаво, що у своїй праці вчена здійснює результативну, на наш погляд, спробу визначення основних (сутнісних) характеристик аксіологічного потенціалу особистості, виділяючи його когнітивний, емотивний та діяльнісний складники, а також акцентує увагу на двох аспектах процесу розвитку аксіологічного потенціалу: нагромадження й розкриття. Останнє положення видається у світлі розглянутих вище методологічних аспектів досліджуваної проблеми універсальним як для особистісного потенціалу в цілому, так і для окремих його видів. Відповідно і в розвитку креативного потенціалу майбутнього вчителя можна виділити аналогічні фази розвитку, а саме нагромадження інтелектуального потенціалу та його розкриття.

Разом з тим наявність цих стадій процесу розвитку потенціалу особистості (зокрема й креативного) є необхідним, але не достатнім фактором, оскільки розкриття потенціалу за самою своєю природою передбачає подальше поповнення внутрішніх ресурсів особистості, яке йде прямо за ним, а також ґрунтовну ревізію, переосмислення “невичерпаних” можливостей. Тому повний цикл розвитку особистісного потенціалу ми уявляємо як “нагромадження – розкриття – вибіркове присвоєння (поповнення) – подальше вдосконалення”. Саме в такому вигляді розвиток особистісного потенціалу виступає, на нашу думку, основою стійкого й поступального саморозвитку особистості.

Е. М'ясоєдова об'єднує всі потенціали, що розглядаються у педагогічному аспекті, єдиним терміном – педагогічний потенціал, доводить правомірність і його трактування із позицій системного підходу й виділяє щонайменше три типи педагогічного потенціалу: який самоактуалізується, який частково самоактуалізується, який актуалізується внаслідок створення додаткових умов [7, с. 6].

Ураховуючи, що педагогічний потенціал будь-якої системи Е. М'ясоєдова визначає як “єдність її кількісних і якісних педагогічних можливостей, які актуалізуються як унаслідок її саморозвитку, так і під час створення сприятливих зовнішніх умов”, можна констатувати, що креативний потенціал особистості являє

собою в ракурсі свого цілеспрямованого розвитку не що інше, як частковий випадок прояву й розвитку педагогічного потенціалу [7, с. 6].

Відзначимо, що останніми роками в педагогіці виявилася значна зацікавленість дослідників, які працюють на ниві особистісно орієнтованого підходу, до подальшого вивчення проблеми особистісного потенціалу, шляхів і умов його вдосконалення.

Так, В. Долгунов досліджує організаційно-педагогічні основи підвищення особистісного потенціалу майбутнього вчителя. Вивчення й зміни особистісного потенціалу, творчих здібностей він пов'язує саме з прагненням учнів до самовдосконалення, тобто “до підвищення свого потенціалу”, а також зі створенням педагогічних умов, за яких найбільш успішно відбувається їх особистісний саморозвиток і самостановлення. Серед них автор називає диференціацію й індивідуалізацію навчання та виховання; вдосконалення освітнього процесу шляхом раціонального сполучення традиційних та інноваційних форм і способів навчання, спрямованих на реалізацію технології особистісно орієнтованої освіти, виховання активної, творчої, самостійної особистості, яка саморозвивається, самоактуалізується [3, с. 10].

Висновки. Таким чином, вивчення сучасних напрямів дослідження в педагогіці як сукупного особистісного потенціалу, так і його окремих видів дає підстави стверджувати, що саме самоактуалізація є органічною тенденцією в розкритті особистістю своїх можливостей під час їх переходу з потенційного в актуальний стан, причому особливо підкреслюється, що тільки активна особистість має вміння свідомо вибирати лінію власної поведінки, розкриваючи всі свої особистісні потенції.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Категория / Аристотель. – М. : Учпедгиз, 1939. – 550 с.
2. Гегель Г.Ф. Наука логики / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1970. – Т. 1. – 583 с.
3. Долгунов В.С. Педагогические основы повышения личностного потенциала школьника : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / В.С. Долгунов. – Якутск, 2000. – 18 с.
4. Кант И. О педагогике / И. Кант. – М. : Мысль, 1986. – 92 с.
5. Левашова Г.Н. Развитие аксиологического потенциала студентов педагогического колледжа : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / Г.Н. Левашова. – Оренбург, 2000. – 21 с.
6. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников / Н.С. Лейтес. – М. : Академия, 2000. – 320 с.
7. Мясоедова Е.А. Подготовка студентов педвуза к исследованию педагогического потенциала среды : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / Е.А. Мясоедова. – Астрахань, 1997. – 21 с.
8. Роджерс К. Творчество как усиление себя / К. Роджерс // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 164–169.
9. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности / С.Д. Смирнов. – М., 1995. – 271 с.
10. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 576 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013.

Шадрина А.В. Сущность и виды личностного потенциала будущего учителя

В статье рассмотрены разные подходы к определению личностного потенциала человека. Дана классификация видов личностного потенциала будущего учителя. Выделены фазы процесса развития личностного потенциала. Выявлены организационно-педагогические основы повышения личностного потенциала будущего учителя, которые содействуют успешному воспитанию активной, творческой, самостоятельной личности.

Ключевые слова: потенциал, аксиологический потенциал, педагогический потенциал, личностный потенциал.

Shadryna A.V. Nature and types of personal potential future teacher

The article deals with different approaches to the definition of the potential of personal rights. The classification of types of personal potential of the future of the first teachers. Marked phase of development of personal potential. Having identified the Lena-organizational and pedagogical basis for improving personal potential la future teachers who contribute to the successful education of active, creative, independent individual.

Key words: potential, axiological potential pedagogical potential, personal potential.